

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

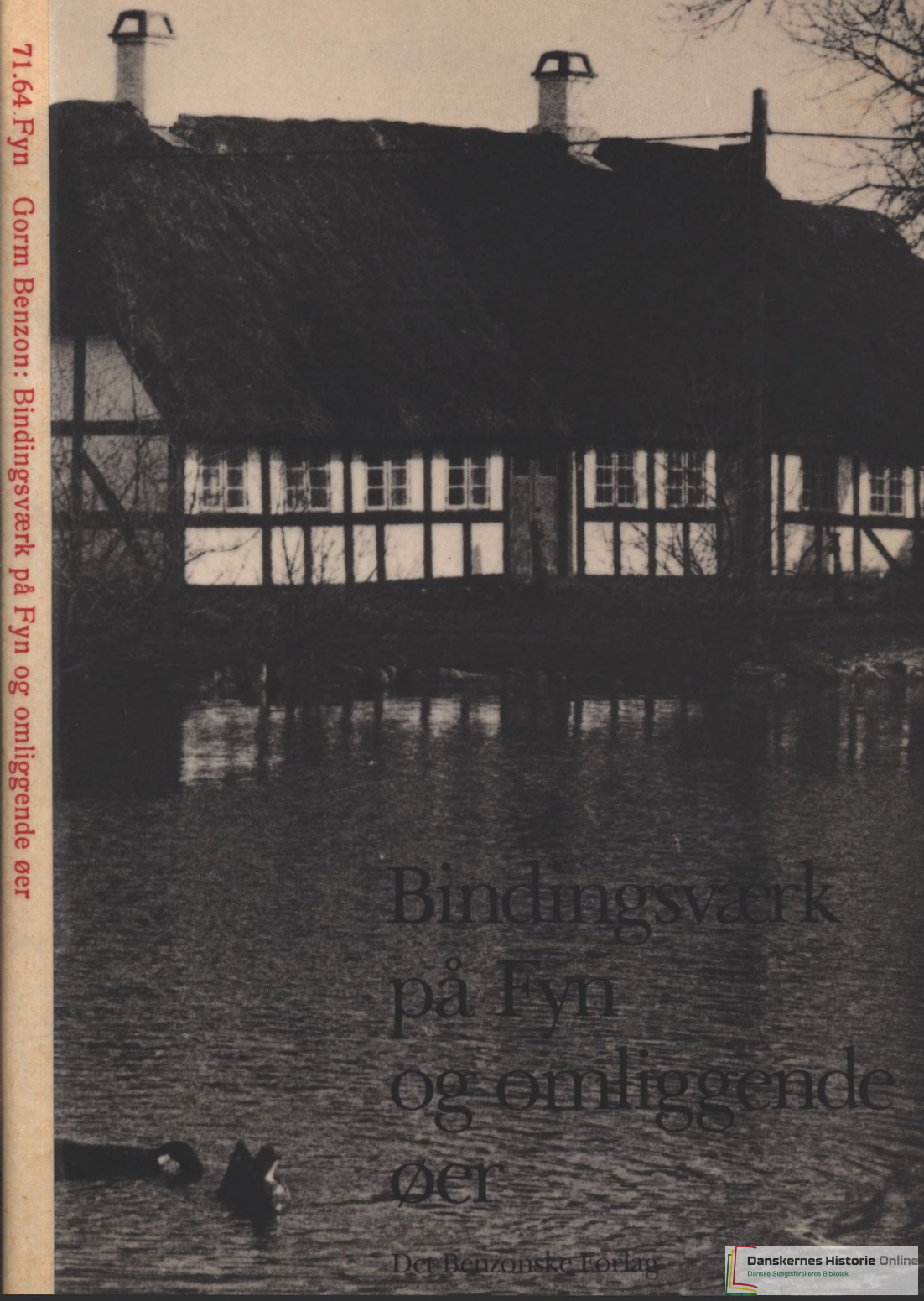
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

71.64 Fyn Gorm Benzons Bindingsværk på Fyn og omliggende øer

Bindingsværk
på Fyn
og omliggende
øer

Det Benzonske Forlag

Gorm Benzon

Bindingsværk
på Fyn
og omliggende
øer

Det Benzonske Forlag

Copyright © Det Benzonske Forlag
Tekst: Gorm Benzon
Fotos: Stig Benzon
Tryk: Aalborg Stiftsbogtrykkeri 1985

ISBN 87-88850-00-5

Omslagsbillede: Bakkegården på Lyø.

Forord

Da bogen »Gammelt dansk bindingsværk« var under udarbejdelse, stod det hurtigt klart, at stoffet i virkeligheden var alt for omfattende til at kunne rummes i een bog af bygnings-seriens normale omfang. Vi måtte udvide til 200 sider, og endda resterede en mængde materiale. Kreditforeningen Danmark var mest stemt for, at dette materiale samledes i en lille serie på fem egnsbøger, hvori landsdelenes bindingsværkstyper omtales.

Opgaven har ingenlunde været let, fordi man er i den situation, at nogle landsdele stadig er ret vel forsynede med bindingsværkshuse, medens andre, hvor sådanne bygninger forhen var praktisk talt enerådende, nu er stort set uden bindingsværk.

Dette kan skyldes, at der i den pågældende egn har været mangel på egnet tømmer, så der simpelthen ikke har kunnet bygges solidt nok til, at husene har kunnet stå i århundreder. Andre steder er vejrliget så barskt, at selv det stovteste tømmer måtte gå til.

Da det derfor i slutningen af 1700-årene og i forrige århundrede blev muligt at bygge i grundmur, fordi teglstenene blev billigere, eller fordi man endog kunne brænde dem selv, byggedes der følgelig i grundmur i stedet for i bindingsværk. Teglstensmuren er nemlig langt lettere at vedligeholde end den mere »levende« bindingsværksmur.

At bindingsværket i nogle egne så at sige er forsvundet, betyder imidlertid ikke, at det dér var mindre spændende,

– ofte tvært imod: Mangelen på materialer medførte, at der måtte lægges særlig megen opfindsomhed for dagen, hvis man alligevel skulle skaffe sig tag over hovedet, og det har været en kamp for mennesker i de barske egne at lempe deres boliger efter vejrforholdene, så man kunne vinde en anelse læ og varme og måske spare en smule vedligeholdelse.

Indtil renæssancen var byggeskikken rundt om i landet stort set den samme, for der var træ nok at tage af, og landet er trods alt ikke større end at bygningskulturen har været ret ensartet. I renæssancens senere del begyndte mangel på tømmer imidlertid for alvor at gøre sig gældende i nogle egne, hvor der tidligere havde stået skov, og det, at man nu måtte til at spare meget på tømmeret i sådanne områder, medens man andre steder fortsat kunne tillade sig at rutte med det, satte gang i udviklingen af egns-bindingsværk.

Nogle hustyper er i dag helt forsvundne: De var så simple, at selv de fattigste af nyere tiders mennesker ikke fandt dem egnede til bolig. I begyndelsen af dette århundrede blev de sidste eksemplarer revet ned eller styrtede sammen af sig selv. Takket være illustrationsmateriale fra ældre bøger kan vi dog vide, hvordan sådanne boliger har taget sig ud.

På frilandsmuseerne er en del gamle, nu ellers forsvundne hustyper bevaret, og dér kan vi da heldigvis endnu stifte bekendtskab med dem, men det er trods alt mest de bedre eksemplarer,

der hér har overlevet. Det simpleste, der kan opvises er landhåndværkeres og småbønders huse.

Mekanisering og rationalisering af landbruget har medført, at selv den mest velbevarede »aktive« gård i dag fremtræder anderledes, end den gjorde det for 100 år siden. Selvom man måske har opretholdt det ydre skin, har der indvendigt måttet tilpasses efter nutidens krav, og selv hvor man er meget pillen med vedligeholdelsen, har denne – i hvert fald for praktisk talt alle større gårdes vedkommende – måttet forenkles betydeligt, fordi der ikke længere er et folkehold til at tage sig af de tidskrævende vedligeholdelsesarbejder.

Noget, som det er gået særdeles hårdt ud over, er tagene: Det er dyrt at lægge og vedligeholde stråtage, og man kommer ikke uden om, at de er ret brandfarlige. Det er også rasende dyrt at lægge et stort tegltag, og derfor har mange gamle bindingsværksgårde nu moderne pladetag. De tætter godt, men de pyn-ter ikke. Man må håbe, at det dels lykkes at udvikle endnu bedre brandsikringsmetoder for stråtage end de eksisterende og at det dels gøres økonomisk muligt for ejere af gamle bindingsværksgårde at bibeholde eller få oplagt det rette tag.

Bindingsværket har altid været en levende byggeform, som gennem århundreder har kunnet tilpasses menneskers behov. – Og det kan det vel fortsat, måske endda ofte bedre end nogen anden bygningsform. Det er utrolig elastisk både over for vind og vejr og omformningsbehov. Der er sejt sammenhæng i det, og den fører ikke blot fra bygningsled til bygningsled, men også fra tid til tid og forbinder vore forfædres kultur med vor egen.

Tidligere i århundredet blev det ustandselig understreget, at bindingsværket var en gammeldags og ufuldkommen byggeskik, som naturligvis måtte pakke sig, når nye, mere effektive metoder og materialer til opførelse af huse kom ind i billedet. Takket være denne indstilling blev hovedparten af vore byer raseret for næsten alt, hvad der var at byde på af bindingsværkshuse, og en lang række af vore herregårde fik pragtfulde hovedbygninger i bindingsværk erstattet af nye i grundmur og undertiden med rig anvendelse af cementornamentik. Samme skæbne delte siden hovedparten af vore fortræffelige præstegårde.

Noget kunne dog tyde på, at bindingsværket vil vende tilbage, for en del mennesker er kommet til den opfattelse, at bindingsværk er det smukkeste byggeri, vi kan opvise. Da et godt hus i Ringe således for nogle år siden måtte fjernes for at give plads til et parkeringsanlæg, blev det ikke blot revet ned, sådan som det forhen var almindeligt, nej, det blev sandelig omhyggeligt opmålt, pillet fra hinanden og ført til Faaborg, hvor det samledes igen og indrettedes til moderne beboelse. Dette eksempel vil antagelig danne skole, om der ellers skabes økonomiske muligheder derfor.

Man kan udmærket bygge nyt i bindingsværk, og det kan gøres smukt. Jeg forestiller mig således, at man fremover vil søge at retablere facaderækker, hvori hovedmassen endnu er bindingsværk, men hvor enkelte huse har måttet vige for nyere bebyggelse, ved at man river de nyere huse ned og opfører bindingsværkshuse i den gamle stil. Dette vil være en langt lykkeligere løsning end de betonkonstruktioner, som man flere

steder både herhjemme og i udlandet har forsøgt sig med ved restaurering af gamle kvarterer. Mange gang véd man endda udmærket, hvordan de forsvundne bindingsværkshuse har set ud. Nedrivningerne fandt jo ofte sted efter at fotografiet var opfundet, og det behøver ikke at blive til potemkinkulisser, fordi man genbygger efter gammel tradition og gamle forbilleder.

Fyn er blandt de områder, der har en god del bindingsværk i behold. Selv de meget gamle typer med suler som bærende konstruktion, kan man se en del eksemplarer af. De fleste steder på øen er bindingsværket rigt og med kraftigt tømmer, – også en forklaring på, at så mange af husene har holdt i århundreder. Der er således virkelig noget at frede om.

I hovedbogen »Gammelt dansk bindingsværk«, er bybindingsværket, her-

regårde, præstegårde og specielle bindingsværkshuse behandlet, – man kan sige, at det er de mindst egns-typiske. Bøndernes huse er mere generelt gennemgået. I egnsbøgerne er hovedvægten lagt på bønderbygningerne, men i slutningen af dem vises nogle få betydningsfulde bindingsværksbygninger, som der ikke blev plads til at vise eller omtale i hovedbogen. »Bindingsværk på Fyn og omliggende øer« viser bindingsværkshuse fra dette område, og det vil være en fordel at sammenholde teksten med »Gammelt dansk bindingsværk«. Specialudtryk vil man kunne finde i »Danske bygningsudtryk«.

En hjertelig tak til Kreditforeningen Danmark, som har muliggjort udsendelsen af dette materiale og til frilandsmuseet »Den fynske Landsby« samt Vestfynsk Hjemstavnsforening med »Landmålergården« i Gummerup.

Gorm Benzou

Bindingsværk på Fyn og omliggende øer

Man ser ofte det fynske landskab betegnet som idyllisk, smilende, mildt og meget andet smigrende, – alt sammen egenskaber, som skulle knytte sig naturligt til landskabet: Sandheden er imidlertid, at Fyn ganske som så mange andre egne i vort land, har både bakker og sletter. Somme steder er øen virkelig bedårende sødmefuld med marker, skove, blinkende søer og rislende bække, eller den kan være magtfuld med vældige stigninger og bratte fald. Der er dog også vide strækninger med en ensartet fladme, som havde fremtrådt nok så trist, om ikke det var for den fynske kultur.

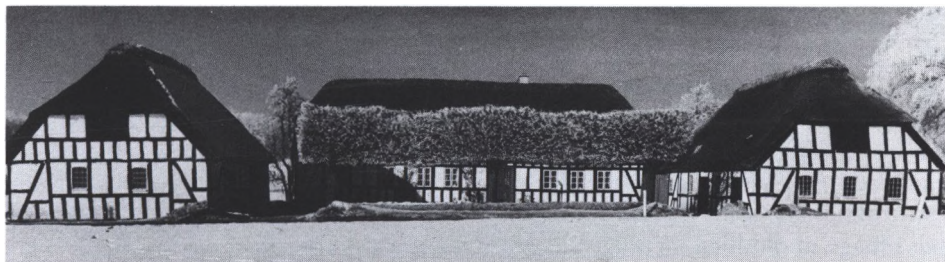
Det er netop kulturen, der gør Fynsland til noget særligt. Det er kultur, der har modelleret videre på landets virkelige strukturer og har ført skønheden fra de yppigt skabte egne over til også de mere karrigt betænkte.

Der er sjældent ret langt til en skov på Fyn, dog er de i dag af mere beskednen udstrækning, end det forhen var tilfældet, men de bryder så fortrinligt ens-

artetheden, og der er på øen endnu bevaret en del småskove, gårdskove, hvis formål det var at forsyne en enkelt eller et par gårde med træ til bygningstømmer og brænde.

Få steder i landet finder man så mange dejlige haver som netop på Fyn. For det meste er de ikke store, derimod er de plejet med omhu og har altid nyrevne gange og bede samt velklippede hække. Nogle af dem kan endnu opvise blomster og frugttræer, som var meget udbredte for langt over 100 år siden, men som i dag ellers er praktisk talt ukendte.

Det er ikke alverdens tid siden, at de levende hegn med stynede popler og pile gennemskar øen på kryds og tværs som masker i et fiskenet. De har nu i stor udstrækning måttet vige for den moderne effektivisering af landbruget, så med den del af herligheden ligger det efterhånden lidt tungt. Det er trist og dybest set også nok forkert, for når det sætter ind med en rygende jævndøgnstorm førend planternes rodnet er til-

Fynsk pyntelighed, når den er mest gennemført: En mindre gård ved Brenderup på Nordfyn med sirligt afstolpet, sort bindingsværk, gavle med halvvalm og elegant stynede træer til markering af gårdspladsen.

Få steder finder man så rigt og læt tømmer som på denne statelige gård sydvest for Odense ved Odense å, i Borreby.

strækkeligt udviklet, har man set fynske marker bryde op i jordfugning og holde flyttedag. Den slags griller holdt de levende hegn forhen kønt i ave.

Om det fynske bindingsværk, som i så høj grad har været med til at præge øens kulturlandskab, må man sige, at det er rigt og frodigt uden at være prangende og overdådigt. Det bærer velstand og soliditet til skue med charmerende selvfølghed.

I det ydre står de fynske landbindingsværkshuse renæssancens bybindingsværk ret nær, selvom hovedparten af de bindingsværkshuse, som vi finder på øen i dag, næppe går længere tilbage end til anden halvdel af 1700-årene og forrige århundrede. I det indre derimod kan nogle vestfynske gårde opvise konstruktioner, som i princippet går helt tilbage til oldtiden, nemlig sulerne, som vi siden skal vende tilbage til.

Det er ikke alene i tømmerkonstruk-

tionerne, man har arbejdet i renæssancens ånd, også en vis farvepragt, som i hvert fald renæssancens byhuse bar til skue, kan man møde på en del fynsk landbindingsværk.

Sort afstolpet tømmer mod hvide, okrede eller røde tavl forekommer mange steder, og ikke mindst på Nord-, og Vestfyn træffer vi gårde med sort tømmer, hvor de nedre tavl er okrede, medens de øvre står hvidkalkede. I vore dage kan der være brugt tjære til afstolpningen, men forhen var dette ikke almindeligt, da blandedes et pigment op med kærnemælk – og undertiden også med urin og påførtes tømmeret. Det gav en stabil og slidstærk overflade, som kun smittede lidt af. Til rødfarvning af tømmer synes også kreaturblod at have været populært. Der tales altid om kalveblod, om det så skulle være fordi der er større mængder bindemiddel i blod fra unge dyr end fra voksne.

I okker og med sort afstolpet tømmer står denne herlige gamle gård i Helnæs by.

På denne gård i Gamby på Nordfyn har man hovedsageligt holdt sig til okrede tavl og sort afstolpet tømmer, men gavlen har for oven hvide tavl.

Man satte meget pris på rødt tømmer på Østfyn, og det virker både livligt og varmt sammen med hvide tavler. Dette enkle landarbejderhus fra Lundeberg er takket være denne farvekombination en meget hyggelig ejendom. Bemærk udhusets bræddeklædte gavl.

Den nord-, og vestfynske maner med hvide og okrede tavler gjorde nok bindingsværket livligt at se på, dog fandt nogle, at hvis der tillige afstolpedes med sort, kunne helhedsbilledet blive noget køligt. Derfor valgte man i stedet at afstolpe tømmeret med dodenkop – jern-veilte.

Dodenkop kan variere en hel del fra næsten rødt til brunviolet og mørkebrunt. Fynboerne var især begejstrede for den brunviolette variant, som de ikke alene brugte til afstolpning, men undertiden tillige påførte husets sokkel. Man kan endda opleve at se dodenkop anvendt til tømmeret i huse, hvor tavlene er italienskrøde. Det kunne synes dristigt, men faktisk tager det sig ikke ilde ud.

Røde tavler var nok ikke så udbredte på almindelige gårde. Derimod synes mange præstegårde, smedjer, kroer, herregårdshovedbygninger og lignende huse,

der skulle være lette at kende, at have haft røde tavler. Så var det ikke så vanskeligt for folk, der ikke var stedkendte, at finde frem til dem.

Grønt tømmer forekommer i en del huse, og skulle det være særlig fint, fik nogle tømmerdele lov at stå røde, medens andre maledes grønne. Den grønne farve tager sig ganske vist udmærket ud, men det er nu ikke givet, at den alene brugtes til pryd: Det var nemlig forhen ikke ualmindeligt at bruge det ret giftige iltningsprodukt fra kobber – spanskgrønt – i maling, fordi det beskyttede tømmeret mod både insektangreb og svamp.

Man hører ofte tale om, at tømmeret i bindingsværk skal stå glinsende, medens tavlene skal være matte. På almindelige landhuse gælder dette ikke. Der står og stod også tømmeret mat. Imidlertid har man tilsyneladende på købstadshuse og bygninger hørende til

Helt overhvidtede huse forekommer ikke sjældent på Fyn, det kan være avslængerne, der er hvidtede, medens hovedhuset har afstolpet tømmer, men stuehuset kan også – som hér i Viby på Hindsholm – være overkalket.

godser brugt oliemaling til tømmeret, og herfra må traditionen med det glinsende tømmer stamme. Al denne farvepragt på tømmeret skyldtes nok til syvende og sidst, at fynboerne ikke havde det fjerneste imod, at folk så, hvor godt tømmeret i deres huse var, og – som en ældre fynbo engang sagde til mig, da han ret længe og i temmelig stærke vendinger havde lovprist sit hus' fortræffeligheder: – »Selvom Vorherre itte bryr se om, a vi praler, så ser ha dov helst, a de, som vi sier e sant!«

Det var det nu med tugt at melde ikke altid på Fyn og de omliggende øer, for man kunne især før i tiden ofte se huse med malede mursten, endda rosafarvede mursten med de fineste hvide fuger imellem, og når man så kiggede nøjere

efter, var der ikke een eneste mursten i tavlene, de var nemlig lerklinede.

Fynboerne ville nok tidligt være med på noderne og have murede tavler med brændte teglsten. Disse var imidlertid dyre, og så var det, man kunne vælge at klare sig med et lille, uskyldigt bedrag. Man brugte ganske vist også på herregårde, – f.eks. på Bramstrup, at male mursten på en murstensvæg. Her skyldtes det dog, at man ikke kunne få murstenene så ensartede, som barokkens byggeidealer krævede det.

Selv på småhuse kan den slags malede teglsten forekomme. Til Hjemstavnsgården i Gummerup hører således en lille bygning, hvis fuger er meget fint hvidtede, og stenene er rødkalkede. Det kan naturligvis være alene til pynt,

Dette skovfogedhus under Hagenskov på Vestfyn har pudsede bindingsværksvægge malede som var det brændte teglsten lagt i forbandt, – og det er det såmænd også neden under pudsen, men måske knapt så ensartet som det malede kan opvise.

dog er den slags også ofte sket, når man fra en nedrivning havde erhvervet et læs ikke ganske ensartede teglsten. Så kunne de uniformeres smukt ved at påføres et lag kalk af en eller anden farve.

Noget var ren fantasi: Således holdt man sine steder af gule tavl med »fuger« malede i blåt, så det så ud som en slags murværk.

Efterhånden fjernede man sig fra den naturalistiske murstensmaling, for den var meget besværlig at udføre, så den blev virkelig smuk. Hvis det f.eks. ikke lykkedes at holde lodfugerne ganske lodret under hinanden i »forbandtet«, kom det hele til at se herrens ud. De lange lejefuger så man også mest til, og derfor fandt folk ud af, at man dog egentlig lige så gerne kunne nøjes med dem.

De sribede huse er blevet sjældne på Fyn, men på Lyø fremtræder en væg på ejendommen Elmekilden den dag i dag med striber, – hvide mod rød bund, og når kalken om foråret skaller af på de andre gamle gårde på øen, kan man undertiden ane spor efter, at også de engang har båret denne pryde. Det morsomme er, at man også bibeholdt denne maling å la sten længe efter, at tavlene var blevet udmuret med rigtige teglsten.

De fleste steder nøjedes man dog med at trække en kantstriben mellem tømmer og tavl, og både til hvide og gule tavl var en blå kantstriben yndet, ikke mindst fordi man mente, at blå afværgede onde øjne og anden forgørelse. En grå striben forekommer ligeledes, og dodenkop eller rødt tømmer, blå kant og gult felt kaldtes »herregårdsmaling«. Ellers

Gammel smedie ved Hagenskov med sort afstolpet tømmer, hvide kantstriber og røde tavler.

forekommer mest hvid stribe mellem rødt og sort.

Fynboerne har gerne funderet godt under sig. Der ligger nederst en syld af marksten, og de kan være anvendt rå, som man har fundet dem, dog bliver konstruktionen mere stabil, når stenene er hugget ud til kløvninger, og den ulejlighed har man gjort sig en hel del steder, ja, ikke sjældent er det endda blevet til nogle uensartet store, rå kvadre, som naturligvis er det, der ligger allerbedst. Som bindemiddel har man brugt en god mørtel.

De fynske huse er alle med fodtømmer, og derfor har det ikke været nødvendigt med de meget store syldsten, som man på Sjælland lagde under stolperne. Derimod er der ofte i hjørnerne og ved portgennemkørsler lagt nogle

meget store sten, som har til opgave at holde de mindre på plads.

For det meste er sylden under de fynske huse mådeligt høj, men har man bygget i terræn, hvor der er betydelige højdeforskelle, f.eks. på skrånende grund, kan sylden sine steder blive ret dominerende.

Sjællænderne byggede i stor udstrækning deres huse uden at tage hensyn til ujævnheder i terrænet. Man lod blot husets vægge følge forskydningerne, hvilket unægteligt gav bygningerne et noget uroligt præg og kunne få tagets rygning til at minde om bølger på et oprørt hav.

Fynboerne var ikke meget for den slags. Her skulle husene helst være lige og nette, og dog har jeg truffet nogle af de mest sprælske bindingsværkshuse

Bankegården i Aasum ligger i et skrånende terræn og har sokkel af marksten af varierende højde. Over soklen – eller sylden – ligger en kraftig, solid fodrem. Bemærk den fint brolagte gårdsplads.

netop på Fyn: Avlslængerne til en gård lidt uden for Glamsbjerg på Vestfyn tog sig nogle gevaldige ture op og ned, og selvom de efterhånden var noget forfaldne, kunne man tydeligt se, at forskydningerne intet havde med forfaldet at gøre, længerne fulgte ganske enkelt terrænet. Dårligt byggeri var det så sandelig ej heller: Tømmeret var kraftigt, og sylden bestod af tilhuggede kvadre. Desværre måtte dette festlige anlæg dele skæbne med så mange andre gamle avlsgårde: For nogle år siden blev det jævnet med jorden, og en anden gård på Sydfyn, som fremviste en tilsvarende »anatomisk« er også borte.

Som nævnt har de fynske huse alle fodrem, gerne af tømmer af stovte dimensioner, og fra den rejser stolper, dokker og eventuelle skråbånd sig.

Der er ikke tvivl om, at man har kunnet takke de mange fynske skove for husenes tømmerrigdom. Det var ikke sjældent, at der til en gård hørte en skovlod på en snes tønder land, og dér kunne man udmærket have nogle egetræer groende. Mest kneb det på Nordvestfyn, hvor skovene er få og små, og der gik man tidligt i forrige århundrede over til at bygge først stuehusene og siden hele gårde af grundmur, hvilket dog ikke vil sige, at bindingsværksbygninger helt mangler, især ses de ofte som avlslænger.

Det kunne dog også meget vel ske, at man valgte at importere tømmer til nybygninger, og da der ikke ret mange steder på øen er langt til en havneby, bød transporten sjældent på de helt store problemer. Hertil kom, at hoved-

vejen tværs over Fyn, for det meste var i en tålelig forfatning, fordi den var hovedfærdselsåren mellem rigets forskellige dele. så også ad den var tømmertransporter mulige, – i hvert fald i den tørre årstid.

Udvendig forekommer fyrretræ ikke så almindeligt i fynsk bindingsværk, selvom man kan se det anvendt i enkelte store bygningsværker som f.eks. Østrupgaards avslænger. Ellers var det eg, der valgtes, selv når det drejede sig om huse til fattige landarbejdere og småhåndværkere.

Det er iøvrigt ikke uinteressant at gå det kraftige og lydefri fynske bindingsværk lidt nøjere efter i sømmene: I Midtjylland kunne det nok træffe sig, at tømmerstykker, der ikke var så rette endda, fandt anvendelse i bindingsværk, – noget, der skulle være ret utænkeligt på Fyn. Men selvfølgelig brugte de det da også hér, godtnok helst ikke til stolper, hvorimod det udmærket gik an til

f.eks. løsholter på mindre fremtrædende steder. For at det imidlertid ikke skulle fremgå, at der var brugt andenrangs tømmer, blev de små indbyggede skavanker dækket ad kosmetisk vej: Der afstolpedes, som om tømmerstykket havde været ganske lige, og de sving, det slog, blev dækket med kalk.

Svært tømmer var et tegn på velstand, og var det knapt så svært, som det burde være, maledes der under afstolpningen to-tre centimeter ud på tavlene. Er den slags sminkninger udført omhyggeligt, skal man faktisk ret tæt på huset for at kunne se dem.

Iøvrigt tyder den lidt vilkårlige placering af f.eks. løsholter og dokker, som kan iagttages i mange af de helt gamle fynske bindingsværkshuse på, at de ikke fra begyndelsen var tænkt til at fremtræde med afstolpet tømmer, men at de har været overhvidtede, så tømmerkonstruktionerne stort set var dækket. I flere egne, bl.a. på Nord- og Vestfyn

Bindingsværket på Sydfyn kan nok være rigt selv i mindre huse som hér i Falsled, men det er intet imod, hvad man kunne opvise af tømmerrigelighed på Nordfyn.

kan man se helt overhvidtede anlæg som på Sjælland, eller stuehuset alene er afstolpet.

Alt i alt må det dog siges, at det fynske bindingsværk var yppigt og ganske flot, og der ruttedes virkelig med det såkaldte fyldetømmer. På de ældste bindingsværkshuse er det således meget almindeligt, at hver stolpe støttes af to korte skråbånd – på Fyn ofte kaldet halvranker. De er tappet ned i fodremmen og ind i stolpen og når i nogle tilfælde op til løsholthøjde, i andre knapt så højt.

Disse halvranker har til opgave at stabilisere huset imod vindpres, og det er egentlig lovlig flot at benævne dem fyldetømmer, da de ikke mindst for højere bygningers vedkommende har haft en væsentlig betydning.

Sagen er nemlig, at når tømmer bliver gammelt, skrumper det en del, også hvis det var vel lagret, da det i sin tid

blev skåret til. Dets mødesteder slutter derfor knapt så tæt, som de gjorde det, medens huset var nyt. Når det så blæser kraftigt, står huset og rokker lidt frem og tilbage, men halvrankerne gør, at stolperne kun kan bevæge sig ganske ubetydeligt, og husets stabilitet bliver følgelig større.

Det er netop vanskeligt at holde overgangene mellem klining eller murværk og tømmer tætte, fordi bindingsværkshuse rokker, når det blæser. Mørtelen i kanterne bliver simpelthen trykket løs og drysler ud, hvilket giver indgangssteder for fugt og råd samt dertil en ganske infam træk i huset, og det var noget, som i høj grad måtte tages i betragtning i tider, hvor man intet kendte til effektiv isolering af de tynde halvstensmure i bindingsværksbygninger.

Halvrankernes tilstedeværelse begrænser uddrysningen af mørtel i kanterne ganske betydeligt, hvilket foruden

Gammel bindingsværksgård i Brenderup. Det er fynsk bindingsværk, når det er rigest, med en mængde pynte-, eller fyldtømmer mellem leddene af mere vital betydning. Gården er med sulekonstruktioner, hvilket fremgår af de enkelte gennemstukne bjælker.

Voldsgård i Langsted by nær Verringe er faktisk et hus i renæssancemaner med mange halvranke – korte skråbånd – til at støtte stolperne. Springet i løsholtkonstruktionen kunne tyde på, at der er bygget á to omgange. Huset har imidlertid ikke gennemstukne bjælker, hvilket viser, at det må være langt senere end renæssancen, – antagelig fra 1700-årene. Under tagskægget er der en profileret trægesims.

De korte skråbånd – halvranke – alene i hjørnerne er typiske for 1700-tals byggeri, i landhuse mest fra 1800-årene. Hus fra Dyreborg ved Faaborg.

Krumvokset tømmer var fortræffeligt til skråbånd. Her er det brugt afvekslende med rette ranker på gammel gård i Brenderup.

alt det andet gode medfører, at vedligeholdelsesarbejdet bliver betydeligt mindre.

De mange halvranker hører renæssancens bindingsværk til, og de forsvinder stort set i byerne i slutningen af 1600-årene og på landet lidt ind i 1700-tallet. Det sker dog, at de bibeholdes ved hushjørner, på siden af døre og slige udsatte steder. De erstattes gerne af flere dokker, men byggeteknisk betyder det bestemt intet fremskridt, at man sagde halvrankerne farvel.

De lange skråbånd også kaldet ranker eller stormbånd, forekommer i utallige fynske bindingsværkshuse. De er ikke sjældent af krumvokset tømmer, der er bedre til at opfange og fordele tryk, end tilfældet er med et stykke retvokset tømmer. Det kunne imidlertid ligge tungt med at finde to ens stykker krumvokset træ, og derfor valgte man af hensyn til pynteligheden undertiden i stedet to lige stykker.

I Østjylland var det almindeligste, at stormbåndet udgik fra hjørnet mellem fodremmen og stolpe nr. 2 og støttede direkte op mod hjørnestolpen. Den slags forekommer også på Fyn, – især på Vestfyn. På Øst- og Nordfyn lod man imidlertid hellere ranken udgå fra hjørnet mellem hjørnestolpe og fodrem og støtte stolpe nr. 2, – altså anbragte den modsat af, hvad jyderne gjorde. Ja, det forekommer endda ikke sjældent, at fynboerne helt har sprunget det yderste fag over og i stedet har sat stormbåndet i fag nr. 2. Også ved portgennemkørsler optræder stormbånd, og så finder vi dem i forbindelse med sulekonstruktioner, hvad vi siden skal vende tilbage til.

Disse stormbånd har til opgave at fordele det tryk, som vinden øver imod husets vægge, til så store flader som muligt, så det simpelthen løber kræfterne af sig og ikke forvolder nogen skade, og når man ser, hvad en brandstorm kan forvolde af ødelæggelser på

På Fyn er det almindeligt, at de lange ranker støtter mod den anden stolpe i stedet for mod hjørnestolpen. – Gammel gård ved Svanninge.

I hjørnet af denne gård ses det, hvorledes løsholterne afbrydes for at give plads til en ranke. »Den fynske Landsby«.

Især på Vestfyn forekommer det også, at rankerne støtter direkte mod hjørnestolpen som her på Skovkildgaard ved Svanninge.

moderne byggeri, får man en vis agtelse for de konstruktioner, som de gamle betjente sig af i deres huse. Et vel vedligeholdt bindingsværkshus, er således næsten usårligt ganske uanset hvor meget det blæser.

Hos jyderne og vestfynboerne er det det yderste fag og fodremmen, der må klare hele trykket. Hos nord- og østfynboerne er det stolperækken langt ned i huset, der må stille sig solidarisk, og trykket på det yderste fag bliver knapt så stort. Det kunne nok have sin betydning, for det er altid det yderste fag, der er vanskeligst at holde ved magt, og som det er vanskeligst at foretage udskiftninger i. Derfor foretrak man i videst muligt omfang at skåne det.

I nogle tilfælde har man udeladt løsholtet i det fag, hvor stormbåndet sidder, for ikke at svække det med gennemskæringer, men som oftest er det skrammet sammen med løsholtet, hvilket vil sige, at man har skåret halvt igen-

nem båndet og halvt igennem løsholtet, så de kunne passes ind i hinanden og overfladen af begge stykker tømmer kom til at ligge i flugt. Skramningen kunne så befæstes ved, at der dreves et par kraftige trænegler igennem. Grunden til, at løsholtet fortrinsvis blev bibeholdt var, at det videreførte en del af det vandrette tryk, der kom på hjørnestolpen.

En helt tredje mulighed var at lave to korte løsholter, der slutter på hver side af stormbåndet, og endda undertiden ligger forskudt i forhold til hinanden.

For det meste mødes stormbånd og stolpe et sted på dennes øverste fjerdedel. Der kendes dog også eksempler på, at stormbåndet overhovedet ikke har forbindelse med nogen stolpe, men i stedet slutter i tagremmen, hvilket nok kunne synes at være en skrøbelig ordning, hvad det imidlertid ingenlunde er, eftersom samtlige stolper er tappet op i tagremmen og derfor får del i trykket.

Ranken, som støtter mod anden stolpe, fordeler vindens tryk ned gennem hele huset, så alle stolper må være med til at afbøde det. Gård i Morud.

Skovkildegård ved Svanninge har i ladeafdelingen tre tavl dannet af to hold løsholter.

På denne gamle sulegård i Åhøjrup er der løsholter både over og under vindueshøjde, og der er dokkefrise for oven mellem øverste løsholt og tagremmen samt en dobbelt frise i gavlen. I fagenes midtertavl er der én dokke, i nedertavlene to.

Løsholter er de vandrette tømmerstykker, der forløber mellem stolperne, som de er tappet ind i, og de er så lange, som fagene er brede, hvortil så kommer tappenes længde. For at holde dem fast i tapningen, er der boret hul gennem såvel stolpe som tap og stukket en nagle gennem det hele.

Løsholterne hører til de tømmerdele, som ikke er uundværlige. Dog er de meget nyttige, fordi deres tilstedeværelse giver huset større stabilitet.

Fynboerne var meget glade for løsholter. Undertiden brugte de endda flere af dem i hvert fag, således at der kom et under vindueshøjde og et over vinduet. Denne tredeling af fagene giver væggene et livligt præg. Øverst kommer tagremmen, og netop på Fyn, var det i 1700-årene og i forrige århundrede ikke ualmindeligt, at der mellem den øverste række løsholter og tagremmen sattes en

række ganske korte dokker meget tæt. Dokkerne – undertiden kaldet dukker – er lodrette tømmerstykker, hvis betydning vel er nogenlunde lige så stor som løsholternes. De er ej heller uundværlige, men i mange tilfælde gør de ubetinget deres nytte.

De korte dokker mellem øverste løsholt og tagrem, hører dog nok til det, der virkelig med nogen ret kan kaldes fyldetømmer, de danner en frise, som træder frem under tagskægget, og den videreføres – undertiden lidt forskudt – på gavlen mellem øverste løsholt og gavlbjælken.

Ellers er det almindeligt, at der er en eller to dokker mellem stolperne i fagenes nedre taavl, og er der to, vil det også være naturligt med én i midten af det næste taavl. De østjydske manerer med to dokker i taavl nr. to og en i det underste, var ikke noget for fynboerne.

Gammel gård i Brenderup med tætsiddende dokker i stuehusets nedre tavl og dokkefriser.

Selvom man vel ikke kan sige, at tømmerrigdommen i de fynske huse bliver mindre i 1700-årene og forrige århundrede, er der nok ikke tvivl om, at kvaliteten forringedes noget, da man forlod halvrankerne ved stolperne, sådan som man havde haft dem i det renæssanceprægede byggeri.

Det løjerlige er, at medens renæssancen forsvandt i 1700-årenes og forrige århundredes byggeri, overlevede middelalderen i nogle tilfælde. Middelalderens halvranke skar sig nemlig gennem et helt tavl fra f.eks. hjørnet mellem fodrem og stolpe til hjørnet mellem den næste stolpe og løsholtet. På den måde fik hver stolpe – eller nogle af dem – een halvranke til støtte, men ikke to som i renæssancen. Der kan tillige iagttages nogle besynderlige mellemformer, hvor halvranken udgår fra fodremmen og

forbindes med løsholtet uden at have forbindelse med nogen af stolperne.

Er der anbragt halvranke i de yderste fags nedre tavl, viser dette gerne hen til, at huset er opført i forrige århundrede.

De velstående fynske bønder mente bestemt ikke, at de burde give køb over for herremanden, hvad angik tømmer i byggeriet. Derfor ser vi en del fynske bondegårde, der hvad tømmerrigdom angår let kan tage konkurrencen op i forholdet til bindingsværksherregårdene.

Vi talte om dokkefrisen øverst på husets langsider mellem øverste løsholt og tagrem, og så, at de udmærket kunne dreje om hjørnet og fortsætte i gavlen mellem øverste løsholt og gavlbjælke. Dette var dog ikke kulminationen: På nogle gårde er der over gavlbjælkehøjde

Gård fra Fangel med svært og rigeligt tømmer.

nok en dokkefrise, hvis øverste afgrænsning er endnu en række løsholter. Som regel er dokkerne her en anelse højere. Øverst fortsætter man så på mere normal vis med en dokke for hver stolpe. Stolperne er da højstolper, de udspringer fra fodremmen og ender i remmen under tagets halvvalm, – går altså op over én etage (stokværk). De skærer dokkefrisen og indgår undervejs som en del af den. I de øvre tavler, mellem stolperne, står der almindelige dokker. Man kan skelne stolperne fra dokkerne på, at de første er gennemgående, medens de sidste har et kort – ofte forskudt forløb. Det har iøvrigt mange steder været praksis at støtte et par af højstolperne – gerne de to yderste – med ranker.

Det kan også i en avlslænges langside forekomme, at lange skråbånd – ranker – støtter en stolpe på hver side. Dette viser, at det er en sulegård, vi har for os, og rankerne skal stabilisere den stolpe, som igen støtter den tværvæg inde i huset, hvori sulen står. Ligeledes ser man på sulehuse, at der findes gennem-

stikninger i de fag, hvor der er en sule, medens de ellers mangler. Af gårdens ydre konstruktioner kan vi således i nogen grad aflæse, hvordan det indre må være.

Ved gennemstikninger forstås, at der et passende stykke fra enderne af en bjælke skæres vinkelret ind i den fra to modstående sider, og således, at hver indskæring svarer til ca. 1/3 af bjælkens tykkelse. Herefter tyndes der ud, så tappen, der kaldes bjælkehovedet, altså er ca. 1/3 så tyk som bjælken og så høj, som bjælken er svær. De to vinkelrette indsnit på hver side af bjælkehovedet kaldes bjælkens bryst. Bjælkehovederne skal i begge ender af bjælken være orienteret ens.

Der udhugges nu taphuller nøje svarende til bjælkehovederne i to modstående stolper. Igennem disse føres bjælkehovederne, og de er altid orienteret lodret. Helt inde ved stolpen er der boret et eller to huller, og gennem dem drives der nagler eller dyvler, så konstruktionen af dem låses fast, og bjælkehovedet ikke kan glide ud af taphullet i

Sulestøttende ranker på gård i Hjorte.

Ranker, halvranker, løsholter og en gudsvelsignelse af dokker gør Skovmøllen ved Paddesø fra forrige århundrede til et pragtfuldt bygningsværk. Bindingsværksdelen står i rødt med sort tømmer. Stolperne går op gennem flere stovværk og er såkaldte højstolper.

Ned langs denne gamle længe til gård i Brenderup, ser man de gennemstukne bjælkehoveder, som viser hvor sulerne står.

stolpen. Naglerne er let kegleformede. Derved opnår man nemlig, at de ved inddrivningen går imod stolpen og dermed spænder samlingen, så den ikke vrikker. Er der to nagler over hinanden, vil deres spidse ender ofte pege modsat hinanden.

I nogle tilfælde har man forladt sig på, at stolperne nok kunne holde sulerne på plads uden ranker, og vi ser da kun stedet, hvor de sulestøttende bjælker er anbragt, markeret ved de fremragende bjælkehoveder. Man har simpelthen ikke bjælker andre steder i bygningen, end hvor disse gennemstikninger ses, og det var en stor fordel i lade og lo, hvor bjælkerne ellers ville tage alt for megen plads op og spærre for det arbejde, som skulle udføres.

På Fyn har man to forskellige tagkonstruktioner, suletagene og spærtage. Suletagene er de ældste og adskiller sig fra spærtage derved, at det i stedet for ydermurene er nogle store stolper, som er opstillet på række ned

gennem husmidten, der bærer den alt-overvejende del af tagets vægt.

Sule er et oldnordisk ord, og det betyder i virkeligheden ganske det samme som søjle, og søjlen er faktisk et stiliseret træ, hvor kapitælet – søjlehovedet om man vil – gengiver trækronen, medens selve søjlelegemet er stammen. Man ser dette klart på søjler fra det gamle Ægypten, hvor kapitælet endnu ikke har nået at udvikle sig så langt væk fra forbilledet – trækronen – som det f.eks. er tilfældet med de græske søjletyper.

Oprindeligt er søjlen altså en bærende konstruktion, hvortil er medgået et helt træ. Siden har man lavet søjler i mange andre materialer, bl.a. sten og metal, hvorimod sulen udelukkende forekommer i træ. Nogen kapitæl har sulen ikke, derimod kan man undertiden i enden af den finde en tveje – en naturlig gaffel.

I princippet minder sulekonstruktionen meget om et telt, hvor det er teltstolperne eller stavene, der har den bæ-

rende funktion. Bardunerne, der stiver teltstaverne af, er i sulehusene erstattet af skråbånd af tømmer.

På Fyn var det helst egetræ, der blev brugt til suler – højsuler – som de også kaldes, og dansk eg udmærker sig ved at være både sejt, hårdt og modstandsdygtigt over for insektangreb takket være det store indhold af garvesyre.

Det var langt fra altid, man til formålet betjente sig af retvokset tømmer, og det påstodes, at lidt krogede suler var de stærkeste, fordi de bedre kunne give efter for vindens pres mod taget. Alt ialt var sulehusene overmåde solide, og det var meget sjældent, at et sulebåret tag brød sammen under en storm. Faktisk skete det kun, hvis tømmeret var råddent.

Sagen er nemlig, at taget, der hang på sulerne og åsbjælkerne, kunne svinge lidt frem og tilbage, når det ramtes af særlig kraftige vindstød. Denne bevægelighed opfangede en del af trykket og aflastede på den måde sulerne.

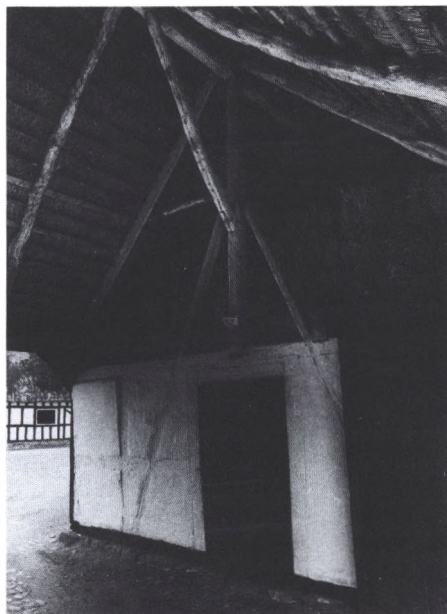
Det var naturligvis bedst, når sulerne var gaffelformede i enden, for så kunne åsbjælken blot lægges op i gafflen. Man var dog langt fra altid så heldig, at der var en passende tveje på sulen. I stedet måtte der så nables en klods – klav – fast til sulens overdel, så der på den måde dannedes en kløft. En tredje mulighed var at hugge et hul op gennem åsbjælken og en tilsvarende tap øverst på sulen og således føre sulen op gennem åsbjælken. Denne konstruktion var en del brugt, selvom den unægtelig svækkede åsbjælken. Dette kunne der imidlertid delvis rådes bod på, ved at man mellem sule og åsbjælke satte nogle afstivende skråbånd – kopbånd – som tappedes ind i tømmeret. Disse afstivninger i længderetningen havde ikke mindst be-

tydning i forbindelse med vindpres mod gavlene.

Nu kunne sulerne naturligvis ikke bare stå på jorden og bære taget. I de ældste sulehus blev stolpernes nederste ende gravet et pænt stykke ned i jorden, og der stampedes godt med sten ned om dem, så de kom til at stå forsvarligt fast.

Det triste var blot, at selvom man hærdnede suleenden i ilden, så der yderst dannedes et lag trækul som værn mod råd, så begyndte træet alligevel efter en årrække at rådne, og en skønne dag væltede sulen omkuld.

Dette var et utidigt ødsleri med træ og på ingen måde godt for huset. Allerede kong Hans havde forbudt at jordgrave tømmer, og Frederik II. forbød

Sulekonstruktion i gård fra Åhøjrup. Sulen i nedre del nu bæres af det tværgående tømmer over døren, er tappet op i åsbjælken og støttet af lange skråstivere.

Den ældste sulekonstruktion med meget lange skråstivere, der går ud til ydervæggene. Bemærk at sulen står i en væg, som giver den støtte. – Sulegården i Grimstrup ved Assens.

på det strengeste at jordgrave suler dels for at spare på tømmeret og dels for at give husene en længere levetid. I stedet blev sulerne så stillet på en stor fundament – eller syldsten, hvilket naturligvis krævede en kraftig afstøtning mod siderne. Det var nemlig herfra, det største tryk kunne ventes, når det stormede.

Til formålet byggedes der et skillerum tværs over huset fra vægstolpe til vægstolpe. For oven i skillerummet, som gerne er knapt så højt som husets ydervægge, kan der ligge en eller to skillerumsbjælker, som er skåret halvt i halvt med sulen, hvilket vil sige, at der i sulens halve tykkelse er hugget ud til bjælken, og i bjælken tilsvarende til sulen. På den måde fik man en solid samling, der kunne befæstes ved gennemdrivning af nagler. En anden mulighed var at tappe to kortere bjælker ind i hver sin side af sulen.

Mellem vægstolperne og sulen lagdes der en fodrem, – gerne på en syld af sten til beskyttelse mod jordfugt. Midtvejs mellem sulen og ydervæggene står

en stolpe – altså ialt to stolper, som er tappet sammen med både fodrem og skillerumsbjælke. I lidt bredere huse kan det også blive til to stolper på hver side af sulen. Ganske som det ses i bindingsværk, er der indsat løsholter mellem stolperne og sulen.

I de ældre sulehuse tillagdes skråbåndene stor betydning, og i de ældste, som er fra svenskekrigenes tid, går der et par lange, flade skråbånd, bjørne, som højt oppe er indskåret i sulen og ligeledes i skillerumsbjælken og ender et stykke under denne i vægstolpen.

På den måde får man ført en del af trykket på sulen over i vægstolperne og derfra ned i jorden. Tværvæggens formål er således at stive sulen af, så den ikke vælter, hvorimod skråbåndene tager af for sideværts tryk, så sulen ikke knækker.

De meget lange skråbånd forsvinder i tiden efter 1700, antagelig fordi de tager for megen plads op i loftsrummet, og omkring 1720 finder vi i stedet skråbånd, som udgår fra tværvæggens fod-

rem og de indvendige stolper, og som er tappet ind i sulen blot et lille stykke over skillerumsbjælken, som den er skåret halvt i halvt med, ligesom det er tilfældet med løsholtet. Kommer vi over 1730, optræder der to sæt skråbånd. De er nu væsentligt kortere, og medens det øverste sæt udgår fra skillerumsbjælken, som de er tappet ned i, hviler andet hold stadig på fodremmen. I nogle tilfælde går nederste hold op til Sulen lige under skillerumsbjælken og er tappet ind der. I andre berører de slet ikke sulen direkte, men går op i løsholterne inde ved sulen. Disse korte skråbånd er også kendt under betegnelsen stødbånd eller støttebånd. Det øverste par var iøvrigt ikke sjældent af krumvokset tømmer, som bedre forplantede tryk-

Fra 1760-erne skete det ikke sjældent, at det nederste par stødbånd blev sløjfet, og lidt senere endnu så man bort fra alle skråbånd, som man også undertiden gjorde det i bindingsværket i det hele taget, og vi er hermed nået til sulernes sidste tid. Endnu et stykke op i forrige århundrede byggedes der stundom med suler på Fyn. Det var den landsdel, hvor sulebyggeri længst forekom, og også den landsdel hvor langt de fleste sulehuse er bevaret.

Oprindeligt var sulehuse udbredt over hele øen, men i dag er det kun i den nordlige og vestlige del, man løber på dem, nærmere betegnet vest for en linje mellem Faaborg og Kerteminde. Mærkeligt nok har ikke eet eneste sulehus overlevet på Øst- og Sydfyn.

Sulerne bærer åsbjælken, og da den igen skal holde hele taget oppe, må den være kraftig og nogenlunde lige. Den går fra gavl til gavl, og selvom den altid er sammensat af flere stykker, kaldes

den altid bjælke i ental. Åsbjælkestykkerne er for det meste samlede over sulerne, så de får bedst mulig støtte.

Medens man i de fleste andre bygningskonstruktioner har spær til at holde tagfladerne oppe, er der på sulehuset hængeltræer. Det er lange, kraftige stave, som for oven er udstyret med en lang, tværgående pløk eller måske en naturvokset gren, så der dannes en retvinklet krog. Ved hjælp af denne krog hænges staven op på åsbjælken, og den støtter ikke på husets tagrem, men hænger ud over den. Dog er der gerne på stavens side pånaglet en stopklods, som ligger på tagremmen, uden at den dog giver megen støtte. Da staverne således hænger, kaldes de hængeltræer. De kan iøvrigt også være fæstnede til tagrem-

Samlinger mellem skråstivere og sule. Stiverne er skåret ind i sulens side og naglet fast til den med trænagler. – Sulegården Grimstrup.

Trundbygget hjørne på sulegården i Grimstrup, hvis ældste dele går tilbage til 1500-årene.

men ved, at der er drevet en nagle igennem både dem og remmen.

Den meget spinkle forbindelse mellem taget og husets ydervægge skyldtes netop, at tagfladen under storm skulle kunne arbejde – reelt svinge frem og tilbage – for derved at tage trykket af for åsbjælke og suler, så disse ikke overbelastedes.

Der var ingen bestemte regler for, med hvilken afstand sulerne skulle stilles. I lade og lo ville suler nogle steder stå i vejen. Der undlod man at anbringe dem, medens de så til gengæld stilledes lidt tættere andre steder. – Et typisk eksempel på middelalderens byggeri, hvor husene opførtes alene med hensyntagen til deres funktion, og uden at nogen interesserede sig synderligt for en systematisk opbygning.

Karakteristisk for en del gamle fynske bøndergårde er, at de har såkaldt trundbyggede hjørner, hvilket vil sige

afrundede hjørner eller skråt afskårne hjørner – smigfag. Denne trund-konstruktion peger gerne på, at det er en sulegård, vi har for os, og den fortæller tillige et og andet om gårdens udviklingshistorie.

Oprindeligt bestod gårdene af fritliggende længer, og var der fire længer i en gård, havde disse altså ingen indbyrdes forbindelse. Dette viste sig at være upraktisk af flere grunde. Ganske vist gjorde det gården let tilgængelig, men det gjaldt desværre også, når det drejede sig om ubudne gæster. Dertil gjorde det gårdspladsen kold og blæsende, fordi vinden kunne komme ind fra fire sider. Endelig nødvendiggjorde det, at man måtte uden for i al slags vejr, når man skulle fra en længe til en anden.

Når gården derfor skulle udvides, for at man kunne få mere plads til dyr og avling, var det ret nærliggende at gennemføre udvidelsen i form af tilføjelsen

af fire trundhjørner. Det var nemlig langt simplere, end hvis de forskellige huse skulle forlænges og bringes til at møde hinanden på en eller anden måde.

Det eneste, man ved trundbygningen behøvede, var at lægge en åsbjælke mellem endesulen i den ene bygning og endesulen i den anden. Hvis afstanden mellem de to bygninger imidlertid var ret stor, blev hældningsvinklen på taget ikke den samme overalt, og så var det, at man i stedet for et enkelt smigfag måtte opsætte et trundhjørne, et rundt hjørne. Rundt er det nu egentlig ikke, for det er praktisk talt umuligt at bygge rundt med bindingsværk. Der kan f.eks. være fire fag, som står skråt på hinanden, for at husenes vægge kan forbindes, og denne trund-konstruktion kan indskrives i en kvartcirkel. Der er så på den rette åsbjælke anbragt hængeltræer af skiftende længde, så taget på harmonisk vis og med et tagskæg, der overalt flugter, kom til at dække smigfag eller trundbygning.

Medens gården bestod af fritstående længer, kunne man ofte køre ind på gårdspladsen fra hvilken side, man ønskede det. Fremover måtte man klare sig med portgennemkørsler, hvoraf der kunne være to, nemlig mod bygaden en gadeport og mod markerne en såkaldt tofteport. For at undgå at gennembryde længerne med portene, blev de ikke sjældent lagt i de trundbyggede hjørner, – eller rettere: Indkørslerne bibeholdtes, hvor de hele tiden havde været, forskellen bestod i, at der nu var tag over dem.

At de fynske gårde i begyndelsen har bestået af fritliggende længer, har bl.a. kunnet konstateres derved, at man på nogle ende-, eller gavlsuler, der nu står inde i huset, har fundet rester af en såkaldt husbrand, en prydstage af træ – ofte udskåret – som engang prydede gavlspidsen. I vore dage ses sådanne husbrande sjældent på fynske huse.

Trundbygningen gjorde en firefløjet gård ret utilgængelig: Når porten var stænget om aftenen, var der i regelen

Hjørne med smigfag, hvori der er gennemkørsel. Gård i Kirke Søby.

Trund-konstruktionen på Grimstrup-gården set indefra. Man ser åsbjælken, der ligger over en anden åsbjælke forlængel ud over sulen samt hvordan forbindelsesbjælken hviler på sulen i det næste hus. Der er hængeltræer ud til hvert af hjørnets knækkende fag.

ikke andre adgangsmuligheder, og i mange tilfælde så man bort fra vinduer på anlæggets yderside. Man havde dem kun mod gårdspladsen. Alene nogle få, nødvendige luger vendte ud mod omverdenen, og disse luger kunne lukkes forsvarligt indefra. Den trundbyggede gård kunne således have et særdeles ugæstfrit, nærmest fæstningsagtigt præg: Idyllen mødte man først, når man kom ind på gårdspladsen. Hvor man således i vore dage også finder vinduer ud mod haven i gamle trundbyggede gårde, kan man være ret vis på, at disse vinduer er af ret sen dato.

Det er ikke ganske klart, hvornår fynboerne begyndte med de trundbyggede hjørner, men eftersom man på gårde fra omkring svenskekrigenes tid, der nu er trundbyggede, kan se, at længerne oprindelig har været fritliggende, formenes det, at skikken for alvor har vundet indpas i slutningen af 1600-årene eller måske i begyndelsen af 1700-tallet. Det er dog også muligt, at byggemåden har været kendt en del år før, men at den blot ikke har været udbredt overalt.

Sulekonstruktionen var mest hensigtsmæssig i lo og lade, den var knapt så velegnet til staldbygninger og ej heller synderligt nyttig i stuehuset. Oprindelig har suler vel nok været brugt i alle husene, men efterhånden forsvinder de fra stuehuset og dernæst fra staldlængerne, så det sluttelig fortrinsvis er i ladeafdelingen, vi træffer suler.

Der er imidlertid ingen tvivl om, at fynboerne virkelig var glade for sulekonstruktionen, for selv da man forlængst var gået væk fra at bygge med suler, lod man spærene i spærtaget sakse for oven og lagde åsbjælker i hakkene, selvom dette er aldeles overflødigt i et spærtag.

Det er alene højsulerne, der har været brugt på Fyn. De A-formede jyske stritsulere optræder ikke på øen.

På beboelseshusene er det altså spærtage, vi finder, og de gamle huse har gennemstukne bjælker. Siden blev det brug i stedet at lægge loftsbjælkerne oven på tagremmen og »kæmme« dem sammen, – skære dem ind i hinanden, så konstruktionerne ikke kunne rokke sig.

Så længe man arbejdede med gennemstukne bjælker, havde man et såkaldt styrterum for oven i huset. Man kunne nemlig ikke gå helt op til toppen

Hjørne med tofteport i kringbygget gård ved Langsted.

af stolperne med gennemstikningerne, for så blev samlingerne for skrøbelige. Der er således gerne 30–50 cm fra gennemstikningsstedet og op til tagremmen, som stolperne er tappet igennem, og dette stykke, som har lodrette sider, benævnes styrterummet.

I stuehusets styrterum var det almindeligt at såsæden blev opbevaret. Man løb derved ikke så stor risiko for, at der blev stjålet af den, ligesom stuehuset var det sted, hvor man bedst kunne holde mus og rotter borte. Hvis der i gamle dage gik for stærkt svind i sædekorner på en gård, var man virkelig ilde stedt, for det var langt fra altid, der kunne skaffes nyt.

Den dag i dag kan man finde spor efter denne praksis, når gamle gårde restaureres: Når der tages fat på stuehusets loft, vælter det gerne ned med avner og korn, hvilket er levn fra hine tider.

I forrige århundrede vandt skikken med at kæmme bjælkerne snart indpas. Det gav rum med højere til loftet, men det nyttige styrterum forsvandt.

De høje, spidse gavle med brædeklædt gavltrekant, som vi bl.a. træffer dem på Sjælland, Samsø etc., møder vi ikke ofte på Fyn nu om dage. Her føres bindingsværket et stykke op i gavlen, og muligt er der lagt en drypsfjæl f.eks. uden på gavlbjælken for at slå det værste vand bort fra væggen. Tagene er mestendels med halvvalm, halvvalm ses hovedsageligt på mindre huse.

At byggeskikken på en egn kan ændre sig en del gennem tiderne, får man bl.a. beviser for på Fyn: Det er nemlig ikke så forfærdelig længe siden, at fynske huse havde høje gavltrekanter, og de var endda ofte knægtbårne. Eet eneste landhus med knægtbåren gavl er der nu tilbage på Fyn, det ligger i landsbyen Stenstrup lige ud til vejen, og knægtene

Det er ikke alle gårde med trundbyggede hjørner, der er sulegårde, således har denne gamle, smukke gård i Horne ingen suler trods det runde hjørne. Stuehuset udmærker sig ivotrigt her ved at være rødkalket.

Halvvalmen er en typisk fynsk gavlttype. Den ses her på hus i Vantinge.

Helvalm var det mest bekvemme, når man byggede helt rundt. Gård ved Ringe.

er af den sædvanlige fynske type med enkle profileringer, ganske som det ses på byhuse og herregårdsbygninger. (Se »Gammelt dansk bindingsværk s. 95 ff. og s. 107).

Mange steder forsvandt de knægt-bårne spidsgavle utvivlsomt, når ældre fritstående sulelænger trundbyggedes. At der virkelig var spidsgavle, viser de rester af husbrande, som man har fundet inden for tagværket i nu trundbyggede sulehuse, for husbrand og valmtag går bestemt ikke sammen.

Hvorfor man ikke fortsat byggede med høje gavltrekanter, når nye huse skulle opføres eller gamle istandsattes, er naturligvis ikke godt at sige, men sandsynligvis har man gjort den iagttagelse, at valmtagene langt lettere modstår vindens pres, så der ikke er så stort vedligeholdelsesarbejde på dem.

Når man endelig havde sat et valmtag

på et hus, kunne man da iøvrigt lige så gerne tage alle fordelene med, og det betød en hel del, hvis der til f.eks. et lille landhåndværkerhus kunne føjes et par skure til brændsel, høns og måske en enkelt gris. Dem skaffede man sig ved at føre valmen et godt stykke længere ud og ned, end det normalt var tilfældet, så man for hver husende eller for den ene af dem fik et udskud – en lude.

Sådant et stråtag kunne nok minde om en hue, der gik godt ned om ørerne, og det er måske grunden til, at det har fået navnet et »kabusetag« eller »kabusegavle«. Det gav godtnok nogle skrå afslutninger yderst i huset, men det gjorde ikke så meget, for man sparede på såvel øst-, som vestvæg, hvis huset da ellers lå solret, og luderne var nyttige på mere end een måde, for de kløvede vindstødene fra både øst og vest og førte luftstrømmene uden om og oven

Hus med udskud og »kabusetag« ved Morud.

Hus nær Kværndrup med lude og lav vinkelfløj.

Hus fra Vigerslev med en ganske flot tofags gavlkvist. Den fynske Landsby.

over huset. Ikke alene holdt taget på den måde længere, der skaffedes også dejlig læ i rummene bag luderne, så konstruktionen har givetvis sparet folk for en hel del brændsel.

Allerede i middelalderen var Nordfyn kendt som humleegn. Ved de fleste gårde var der en humlehave, hvor humlerankerne klatrede op ad de lange humlestager. Når de krydrede knopper var høstet, drog humlekræmmere landet rundt med dem og solgte dem til folk, der bryggede øl. De afskårne ranker derimod fik tækkemændene, de flettede bånd af dem og brugte dels dem dels pilevidjer til at binde lægterne fast til hængeltræer eller tagspær, og på den måde undgik man at bore huller til pløkke i træet, hvad der naturligvis i sig selv gjorde det stærkere. Det var imidlertid også af betydning, at sammenbindingerne var langt sejgere, og at taget

følgelig blev særdeles elastisk, hvad der kunne forlænge dets levetid væsentligt.

Mange fynske gårde og huse har ret store gavlkviste, som endda kan være gennemgående, så der er både til gården og haven. Det er klart, at så magtfulde arkitektoniske udfoldelser først og fremmest optræder på herregårdsbygninger og præstegårde, men der er sandelig også en del bondegårde, der har fået en ganske flot kvist på tre eller fire fag sat op, ja, man træffer endda slig stads på ganske små huse, som har tilhørt fattige landhåndværkere, – og så naturligvis på kroerne.

Det er tænkeligt, at gavlkvistene netop er sat op for at gøre et hus iøjnefaldende, så det let kunne findes, men det var sandelig også rart med lidt ekstra plads til de mange børn, der var i de fleste familier.

Undersøger man sagen nøjere, vil det

ofte vise sig, at kvisten ikke er oprindelig. Den er blevet sat op efter, at huset havde stået i 100 år eller derover, så vi kan trygt gå ud fra, at fænomenet er blevet mere almindeligt efterhånden, som velstanden steg. Der var sjældent store vanskeligheder forbundet med at opsætte en sådan gavlkvist, og fynboerne benyttede sig mere deraf, end man gjorde det andre steder i landet. Fynboerne var endda så glade for bindingsværk, at de også satte bindingsværks-gavlkviste på grundmurede huse. Dette viser, at man også betragtede bindingsværket som et rent dekorativt element.

I mange tilfælde indskrænkede man sig dog til en mere beskedne tagskægskvist over hoveddøren og måske tillige over bryggersdøren. Denne typiske stråtagskvist rejser sig direkte fra tagremmen og er faktisk intet andet end et opadsving på stråtaget. Man har haft mange gode ideer med vinduer i sådanne kviste, – f.eks. helt runde hjulvinduer, halve viftevinduer og vinduer af mere almindelig slags. Også i taget på avlsgårdens bygninger kan der være kviste, som man brugte, når der skulle

langes hø ind. Men de masseopbud af kviste, som forekommer på bindingsværkshuse i dag, kendte folk overhovedet ikke til før i tiden. Ville man endelig inddrage loftsrummet til beboelse, satte der en ordentlig gavlkvist på. Ellers var loftet gerne lagerrum for forskellige møbler etc., som der ikke netop var plads til i stuerne, og der gemtes som nævnt ofte korn på loftet. Hertil var lyset fra et par småkviste tilstrækkeligt. Man skulle blot lige kunne orientere sig deroppe.

Bageovne af den gamle type bruges ikke mere, og derfor er de blandt de bygningsdele, der forsvinder. På ganske enkelte fynske gårde kan de dog endnu ses, og de giver bindingsværkslængen et ganske hyggeligt supplement. Ovnene var knyttet til bryggersskorstenen, og når der skulle bages i den, skete det på eftervarme. Der skubbedes gløder fra ildstedet ind i den lukkede ovn, der kunne være uden nogen form for aftræk. Når gløderne havde ligget derinde tilstrækkelig længe, havde de gennemsigtigheden ovenkappen. Så blev asken rodet ud, og brødene sat ind.

Gavlkvist på Vester Skerninge kro.

Tagskægskvist over hoveddøren på stuehus ved Millinge.

Jeg skal ikke gå nærmere ind på bage-teknikken her, men kun fortælle, at jeg som stor knægt har smagt fynsk rugbrød bagt på den måde. Jeg glemmer det simpelthen aldrig: Det er det bedste brød jeg nogensinde har sat tænder i.

Ovnkappen var indvendig af brændte sten muret op i en ganske net lille hvælving. Uden på den var der klinet op med ler, som isolation.

Der blev så slået et tavl eller et helt fag ud, og halvdelen af ovnkappen kom til at rage uden for huset, så arrangementet ikke optog alt for meget af den kostbare plads inde. Men den klinede kappe var ømtålelig overfor tagdryp og slagregn, og derfor beskyttedes ovnen gerne ved, at stråtaget blev ført ud, så

det dækkede den godt og vel, og et par stolper holdt tagskægget oppe.

Ikke alle firlængede fynske gårde var lukkede anlæg: Fynboerne har intet som helst imod det herskabelige, og i en del tilfælde har man nøjedes med at bygge de tre avlslænger sammen og så ladet stuehuset ligge fornemt tilbage-trukket. Sådan var det undertiden tilfældet med større gårde.

Mærkeligt nok var der til gengæld andre, der gennemførte lukning af tre-længede anlæg, som slet ikke var beregnede på at have fire længer, fordi der ikke var afsat plads til en fjerde længe. Det var bl.a. nogle nordfynske boelssteder, hvor man valgte at bygge en ret lav og ganske smal fløj mellem de to korte

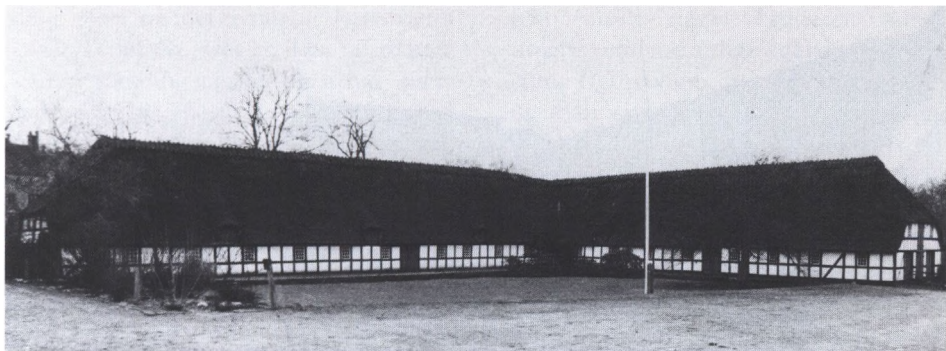

Udbygget bageovn på gård i Helnæs by.

Bageovn under forlænget stråtag. Skårup.

Luger til indlangning af hø på Egeskovs gamle staldbygning.

sidelænger. Den kom på det nærmeste til at virke som en spærremur, og ret megen plads til manøvrering på gårdspladsen, blev der ikke. Hovedparten af disse spærrelænger er nu atter forsvundet.

Det fynske bindingsværk har gennemgået nogenlunde den samme udvikling hvad angår behandling af tavlene, som tilfældet har været andre steder i landet: Man er begyndt med at kline ler op på et vendreværk af vidjer flettet omkring lodrette kæppe – støjler. Fynboerne, som altid var meget ømme over deres bindingsværk, gik efter sigende ikke af vejen for at banke tavlene ud hvert andet år og forny både vendreværk og klining. Med denne ihærdighed kan det ikke undre, at fynboerne var blandt de første, der gik over til at indsætte ubrændte lersten i muren, for det var immervæk hurtigere at arbejde med, end den almindelige klining, og væggene holdt gerne noget længere.

På Fyn gik man også relativt tidligt over til at sætte teglsten i tavlene. Man havde allerede i 16.- og 1700-årene gjort det på herregårde, på huse, der

hørte til kirkerne, i skoler o.s.v., men nu kom turen altså ligeledes til bøndergårdene og de øvrige landhuse. Bulhuse har ikke været at finde på Fyn i nyere tid. Imidlertid har man beretninger fra middelalderen, der viser, at en stor del af fynboernes huse oprindelig var bulhuse, og det var givetvis på grund af træmangel, denne byggemåde blev opgivet, hvilket synes at være sket allerede i renæssancen.

Ved bulhuse forstår man egentlig bindingsværkshuse alene med træ: Der er falset ind i stolpernes sider, og tavlene er udfyldt med svære brædder – bulsfjæle – i stedet for med klining.

Skikken med at halmklæde ydervæggene, således som det var almindeligt på Sjælland og Lolland-Falster, kendes også fra de fynske kystegne, hvor vinden var særlig slem ved bindingsværkets klining i vinterhalvåret. Halmmåtterne blev lægtet på, men de fleste steder fjernede man dem om foråret, for kønt ser det ikke ud.

Ligeledes på tagene måtte der tænkes ekstra i kystegnene. Det var almindeligt at lægge udtjente fiskenet over stråtagene. Det kan se ganske godt ud med

Også på Helnæs havde man boelssteder, hvor en meget lille gårdsplads der oprindelig var åben, siden lukkedes med en ganske smal fløj.

Småhuse som dette ved Kirke Søby kirke fik tidligt brændte teglsten i bindingsværkstavlene.

dette slør, og det synes at have været ganske effektivt. Det er ikke ret mange steder, sådanne tagsikringer har overlevet, men på et gammelt fiskerhus ved Hindsgavl, er der den dag i dag net på taget.

I hele det fynske område har man holdt på, at der burde være to ildsteder i stuehuset, – et køkkenildsted og et bryggersildsted. På Sjælland og i visse jyske egne, bl.a. nogle steder på Djursland, mente man, at et kunne være tilstrækkeligt. Det fynske områdes huse har derfor som regel to skorstene, og man finder dette selv på ganske små bygninger.

Man kan komme ud for mange mærkværdigheder med hensyn til de gamle fynske bindingsværkshuse. I Ka-

leko mølle ligger kælderen således højere end samtlige gårdens øvrige rum. Det skyldes, at terrænet skråner, og man var nødt til at have mølleriet i den ende af huset, hvor terrænets fald var størst. I det hele taget gør det skrånende terræn sig i høj grad gældende i husets konstruktioner: Tagryggen er lige, men under den bugter længen sig afsted med skæve fag og hældende vægge. Tømmeret er svært, dog kunne man godt få det indtryk, at der var blevet sparet en del på det, for der optræder i dag meget lidt af det såkaldte fyl-detømmer i tavlene. Løsholter er der, og i et af de meget skæve fag sidder to ganske tæt på hinanden. De hjælpes med at holde den ene ende af huset fast til den anden, så vejene ikke skilles.

Bulhuse har man ikke haft på Fyn i nyere tid, men nok undertiden en stump bræddeklædt væg. Den fynske Landsby.

Kaleko mølle, hvis vægge lidt skæve står, – men det har de nu ikke altid gjort. Engang var huset med fine afstrøninger. Det er grunden, som er skredet ud under det. Gavlen er for oven med bræddebeklædning eet på to og for neden klinkbygget.

Undersøgelser har vist, at terrænet, som der byggedes på, oprindeligt var udgravet i trin, og møllehuset forløb i tre afsnit. Regnskyl m.m. førte imidlertid til, at sylden satte sig, og så blev det svært at holde sammen på husets forskellige dele.

Der blev på ingen måde fedtet med tømmeret, da Kaleko mølles ældste otte fag opførtes omkring 1600. Under restaureringer af tavlene har det vist sig, at der har været en del halvranke og mange flere dokker, end tilfældet er i dag. Derimod er det sandsynligt, at tilbygningen mod nord fra 1736 mere har bevaret sin oprindelige karakter.

Når Kaleko mølle således i dag fremtræder som en noget leddeløs idyl, skyldes dette alene gnavet af tidens tand og

ikke uduelighed hos fortids håndværkere. Det hele var engang smukt i lod og vater, men vi får jo alle nogle skavanker med alderen.

Alt dette gør naturligvis på ingen måde stedet tristere: Tvært imod er den lille museumsmølle en perle i fynsk bindingsværk. Det viser os blot, at meget kan være ændret i et bindingsværkshus, og at det måske nu om stunder tager sig ganske anderledes ud, end det engang gjorde. Det er forholdsvis let at udskifte dele af bindingsværk. Mit eget hus, Oregaard nær Bogense er et ganske godt eksempel herpå:

Vestgavlen var efterhånden blevet noget faldefærdig. Det viste sig, at den var bygget af grantræ. Noget der sandelig ellers ikke indgår i renaissancehusets

Gadebillede med ældre huse fra Lyø.

bindingsværk. En undersøgelse af sagen viste da også, at gavlen ikke var mere end 40 år gammel. At give sig til at lappe på den, ville ikke tjene noget fornuftigt formål. Der var ikke andet for, end at udskifte den med en ny i det rette materiale – egetræ.

Da det var ganske tydeligt, at der var fantaseret vel meget ved opsætningen af denne vestgavl, var det nødvendigt at finde et fornuftigt forbillede til den nye, og hvad var vel mere naturligt end at benytte den bevarede østgavl, som til formålet blev målt op. Det underste var ganske rigtigt originalt, men da vi nåede til gavltrekanter, måtte vi erkende, at den næppe var jævnaldrende med resten, for tømmeret var fyrretræ. Sammenholdt med de meget kraftige knægte, der støtter husets bjælkelag og konsolrester på de gamle af skorstenene, gav det anledning til at for-

mode, at huset engang har haft et lavt stokværk mere, og at taget var ændret, da det engang var taget ned. Spor på det åbenbart genbrugte tagtømmer viser, at der har været mindst fire kviste på taget, så alt ialt har det hus, der opførtes engang i 1580-erne været helt forskelligt fra, hvad det er nu.

Men gavlen blev da rejst med egetømmer og som en kopi af østgavlen. Bedre kunne vi ikke gøre det.

Det fynske område var i tiden omkring udflytningen fra landsbyerne genstand for en del eksperimenter. Således lod Jens Lange på Rødkilde opføre nogle ganske interessante gårde i Ulbølle. De var vinkelformede, og beboelseslængden usædvanlig smal, nemlig kun 7 meter, hvilket medførte, at stuerne dårligt kunne deles op, men måtte gå i hele husets bredde, hvilket gav nogle lyse rum. Avlslængden derimod var en

»Marinus hus« i Lyø by med smigfag i hjørnet, så der også bliver plads til vejen.

halv snes meter bred og væsentligt højere end stuehuset, og for ikke at gøre taget for sårbart, lod man på det sidste stykke stuehustaget skråne op, så dets tagryg kunne støde sammen med avlslængens.

Kammerherre Fr. Juel på Tåsinge mente, at den sachsiske gårdtype, hvor alt er under samme tag, måtte være det mest hensigtsmæssige. På de fleste af disse udflytter-gårdtyper er der dog siden ændret så meget, at det er vanskeligt at skelne deres oprindelige udseende.

Øerne omkring Fyn har i nogle tilfælde bindingsværk, som svarer til det fynske. Det er således i dag tilfældet på Lyø. Forhen var det anderledes, da var enlængede gårde almindelige, og de kunne opnå en anseelig længde. Nørregården var den sidste af typen, og den havde en ret stor udbygning mod

haven, – et såkaldt »korshus«, der nu snarest var en lille udskydende vinkelret længe, for korset fortsatte ikke på den modsatte side. I forlængelse af stuehusafdelingen kom staldene m.m., og bygningen var her en smule bredere. Desværre gik det imidlertid her, som det så ofte er gået: Huset skalmurede med gule mursten, så det har ganske mistet den oprindelige karakter. Nogle år inden dette skete, var korshuset blevet hærget af brand og måtte rives ned. Af det gamle anlæg står et hønsehug og en ladefløj tilbage.

Det menes, at de enlængede gårde, som øen engang var så rig på, skyldtes påvirkning fra Ærø med hvilken Lyø altid var nært forbundet kulturelt. Mange familier på Lyø er gennem indgifte beslægtet med familier på Ærø. Desværre er man først sent blevet opmærksom på Lyø's arkitektoniske kvali-

teter, og meget godt og smukt bindingsværk er inden for de seneste årtier forsvundet og blevet skiftet ud med grundmurede bygninger, og nogle af de ældre bindingsværkshuse, som endnu står, er forandret til ukendelighed.

Det ser ikke stort bedre ud på ret mange af de sydfynske øer: På Strynø havde man ligeledes enkeltgårde, endda sulebyggede, men de har måttet vige for nyt. På Ærø findes der stadig hist og her gamle bindingsværksgårde, men de er få, oprindelig har de været enlængede som de øvrige i området, men på Ærø fik gårdene tidligt vokseværk og blev trefløjede.

Som på Fyn har man på Drejø haft afvalmede gavle, men den øverste del af gavlen er ofte bræddebeklædt og ender i en skrånende drypplanke. Desværre er det kun ganske få af øens bindings-

Husgavl i Troense. Taget er med halvvalm, og overgavlen er bræddeklædt og støttet af tre diminutive knægte. All træværk er rødmalet.

Bræddeklædte gavle med halvvalm er almindelige i Troense.

Der lægges megen vægt på haverne på Fyn og de omgivende øer. Hække og træer klippes smukt i facon, som her i Troense, og det maritime islæt fornægter sig ej heller. Et gammelt skibsrat støtter sig til sidefløjen.

Også på Skarø er der bevaret nydelige bindingsværkshuse som dette meget lange i een længe.

Flenstøfte ved Assens har trefløjet hovedbygning af bindingsværk fra 1748 og grundmuret midterparti fra ca. 1790. Bindingsværket er med gennemstukne bjælkehoveder og står med rødt afstolpet lømmer.

Jordløse præstegård fra 1734 nedbrændte 1982, men er nu genopført i den oprindelige skikkelse og med bibeholdelse af en del af murene.

værkshuse, der endnu står. I 1942 nedbrændte nemlig hele Drejø by, som var landets fornemste gamle bindingsværkslandsby. Særlig rigt har bindingsværket vel næppe været: Fagene er ret brede, og en enkelt dokke i de nedre tavl samt en enkelt halvrænke er stort set, hvad det har kunnet blive til. På den ganske lille Bjørnø, er et par bindingsværksgårde endnu ved magt, og de dækker sig – ganske som Lyø's gårde – bag høje, vellagte stendiger.

Avernakø knytter sig – som Bjørnø – til det fynske med flereflojede gårde. Også her er det småt med bevaringen: Det er mest nyere bygninger af grundmur, man ser, og bindingsværk er nærmest at finde i sekundære småhuse.

Skarø har bevaret nogle ganske smukke, enlængede huse.

De langlandske bindingsværksgårde

En morsom lille havepavillon af bindingsværk i Egeskovs park. Den siges at være opført til pistol-skydning. Barok.

Nørre Broby præstegård fra 1818 er et ganske dejligt bindingsværksanlæg beliggende smukt ned til Odense å.

er ikke meget forskellige fra de østfynske, men desværre: Også her har mandefaldet været stort, og mange af de smukke bindingsværksgårde, som man for blot 50–60 år siden kunne glæde sig over, er nu forsvundet. På Tåsinge var en vinkelformet avlsgård med skråt afskåret hjørne – smigfag – i vinkelspidsen ret almindelig, og mellem den og stuehuset var der en smal smøge, men bindingsværksmæssigt har der ikke været meget, der adskilte fra den fynske type.

Alt ialt kan man om det fynske landbindingsværk sige, at det rigeste og svæ-

reste findes i nogle af de nord- og vestfynske egne. På resten af øen er det vel knapt så overdådigt, men alligevel, hvad vi må betegne som rigt.

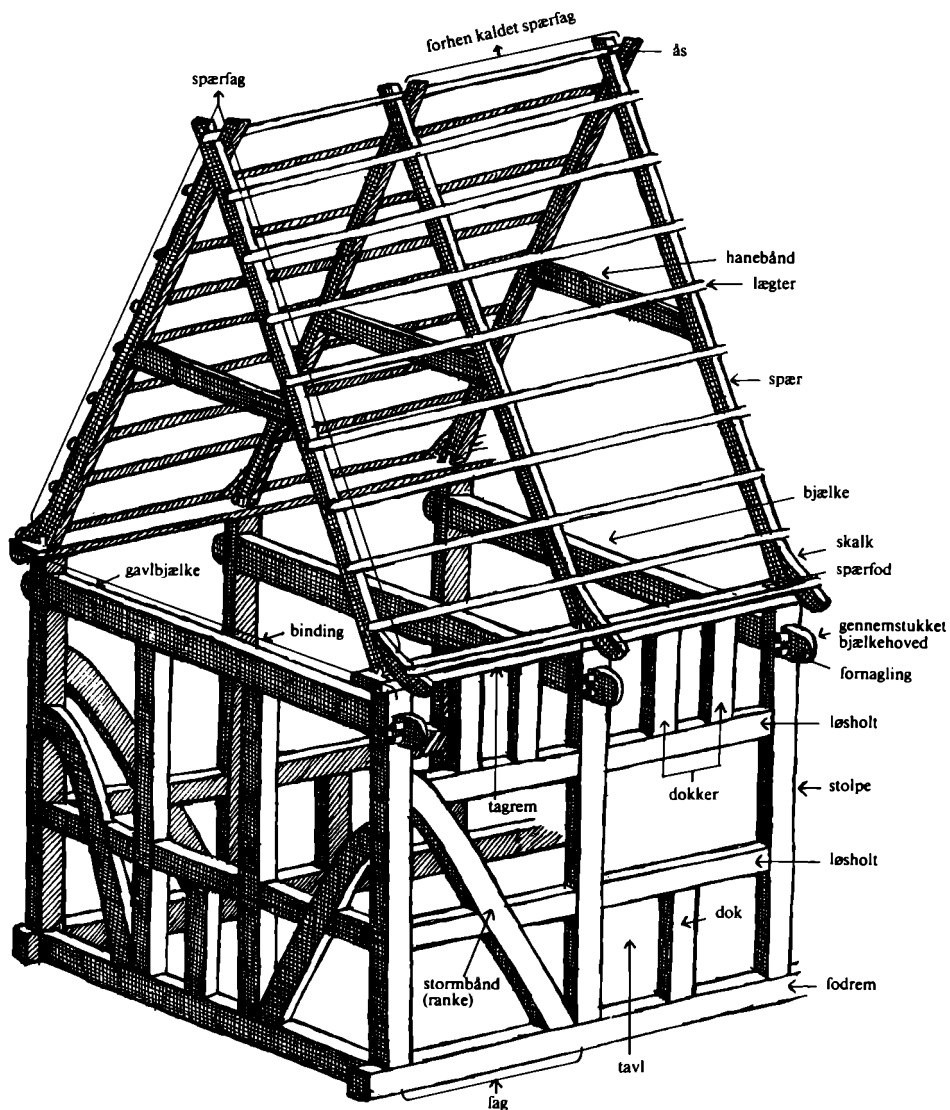
I det fynske område er man nødt til at tage haven med, når husets udsmykning skal beskrives, thi bindingsværkets mønstervirkning suppleres fra tidligt forår til sent efterår af blomster, som ofte står helt inde i tagdryppet: Man begynder med løgvæksterne, vintergæk, dorothealilje og diverse narcisser, så kommer liljerne, bonderoserne og slutelig georginerne, ligesom syrener og hylde gerne følges med de gamle huse.

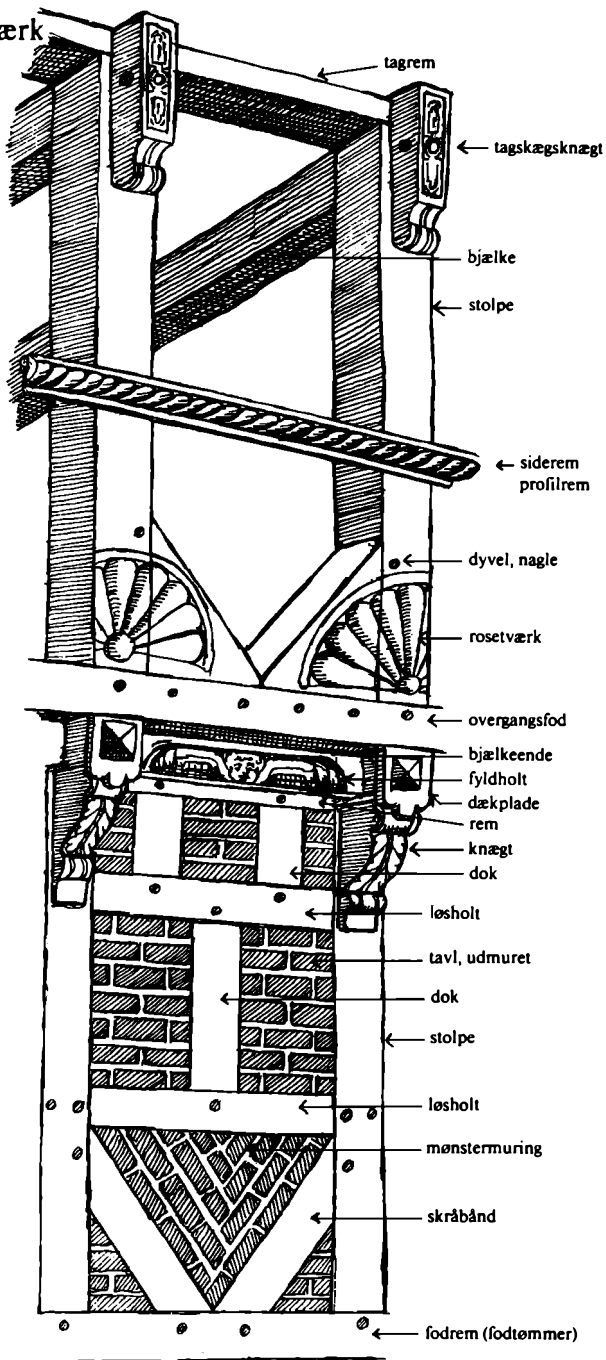
Nørre Broby præstegård set fra gårdspladsen. Den tresfags gaulkvist er noget senere end resten af anlægget.

Oversigtsbillede

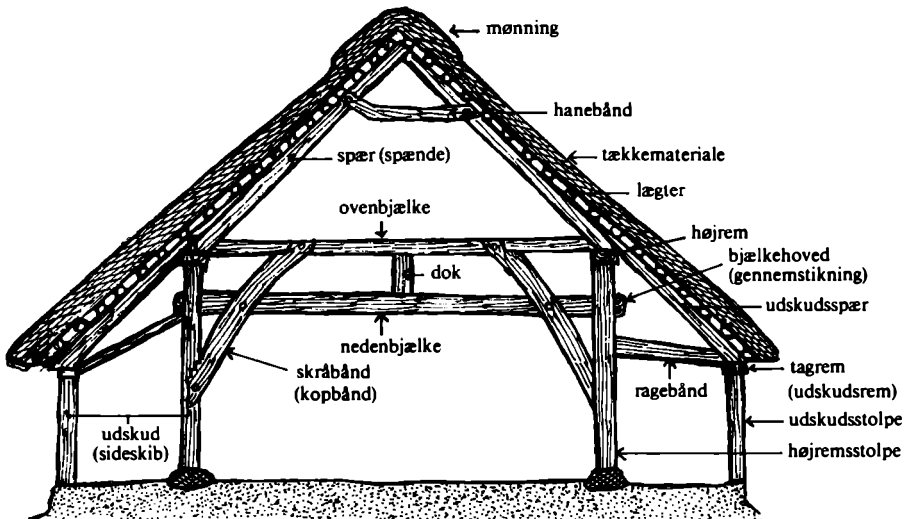
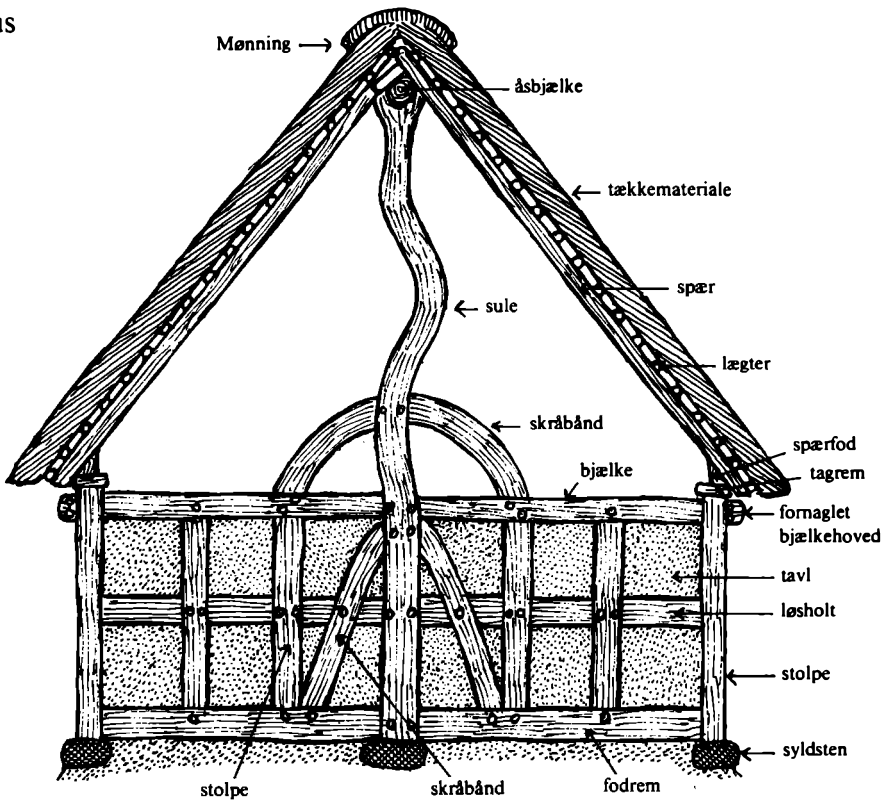
Bindingsværkshus med spærtag

Bybindingsværk

Sulehus

Højremshus. – Gården fra Vinkel på Hjerl Hede.

Tømmerteknik

Fældning af træerne fandt sted med økser. Stammerne kløvedes indtil 1700-årene op ved hjælp af kiler. Først senere begyndte man at save planker ect. ud af stammerne. Det skete over en savgrav, hvor en mand stod nede i graven og en anden oven på stammen, og de trak så en bred sav gennem træet.

Tømmeret tildannedes med økse: Det renhuggedes og afligedes med en bredbil, der har et meget bredt blad og et lidt skråtstillet skaft. Ved hjælp af denne økse af-

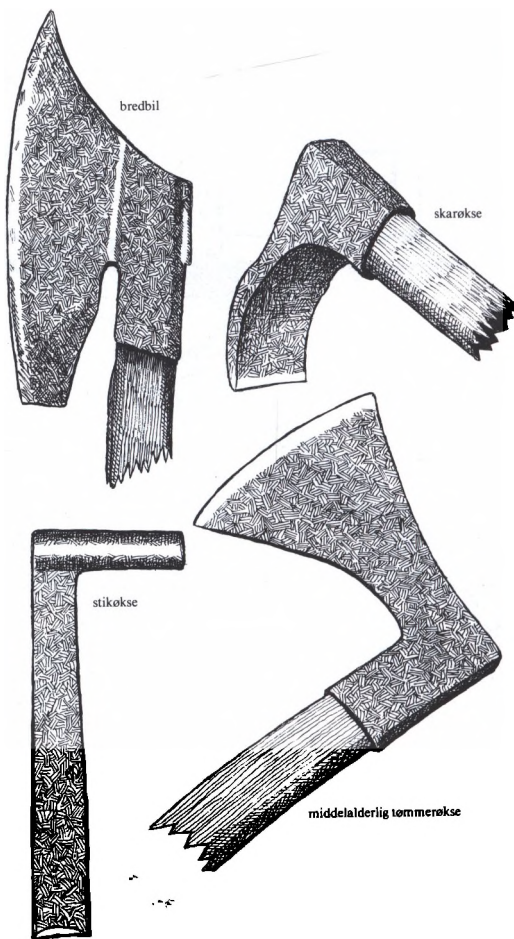
barkedes og afspånedes stammen, til den f. eks. fik den firkantede form, som skulle bruges til en stolpe.

Til planering af flader og udhugning af større partier betjente man sig af en økse med tværstillet blad, også kaldet en tvær- eller skarøkse, og finere tilretning af tap- huller etc. fandt sted med en stikøkse, der mest af alt minder om et stemmejern med et vinkelstillet kort skaft.

I middelalderen havde man ofte kombinationsøkser, der brugtes til både træfældning og afretning af tømmeret.

Huller til dyvler bores i træet.

Tømmerøkser

SlægtsBiblioteket

1 5 2

Danskernes Historie Online
Danish Genealogical Index